

Дзмітрый МІНКЕВІЧ,
старшы выкладчык кафедры класічнай філалогіі
філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

КАЛЕКЦЫЯ ЛАЦІНАМОЎНЫХ СТАРАДРУКАЎ МУЗЕЯ СТАРАЖЫТНАБЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

УДК 821.124

У артыкуле ўпершыню апісваецца калекцыя лацінамоўных старадрукаў Музея старажытнабеларускай культуры, разглядаецца яе жанрава-тэматычная разнастайнасць, прыводзяцца пераклады назваў асабліва рэдкіх выданняў.

Ключавыя словы: *пераклад, лацінская мова, гістарычныя крыніцы, старадрук, гісторыя мовы.*

The article describes for the first time the collection of Latin-language early printed books of the Museum of Ancient Belarusian Culture; its genre and thematic diversity is considered, translated from Latin the names of especially rare editions.

Сярод старадрукаў, што захоўваюцца ў калекцыях Музея старажытнабеларускай культуры, можна вылучыць кнігі, надрукаваныя (або напісаныя) на лацінскай мове або на лацінскай і іншай мовах, якія трапілі ў калекцыі галоўным чынам у выніку экспедыцый у розныя раёны Рэспублікі Беларусь або былі набытыя музеем іншым шляхам. На гэты момант апісаныя 19 старадрукаў, якія захаваліся ў розным стане, бо некаторыя былі сапсаваныя да набыцця музеем, трымаліся ў неналежных умовах (маюць пашкоджанні фізічнага, хімічнага або біялагічнага паходжання), некаторыя згубілі вокладкі, частку аркушаў і г. д. У калекцыі прадстаўлены кнігі, выдадзеныя ў розныя стагоддзі: XVII ст. (ад 1647 г.) – тры экзэмпляры, XVIII ст. – дзевяць, XIX ст. – два, XX ст. (да 1909 г. уключна) – два, у трох узрост не вызначаны.

Кнігі выдаваліся ў розных месцах па ўсёй Еўропе. З тэрыторыі колішняй Рэчы Паспалітай (Вільня, Кракаў, Полацк і г. д.) ёсць сем асобнікаў, з іншых месцаў (Венецыя, Рым, Кёльн і г. д.) – восем кніг. Яшчэ чатыры не вызначаныя.

Па змесце выданні можна падзяліць на ўласна рэлігійныя – 17, рэлігійна-адміністрацыйныя – 1 (хрысціянская кніга), рэлігійна-адукацыйныя – 1 (слоўнік). Уласна рэлігійныя выданні: служэбнікаў (*Missale Romanum*) чатыры, трэбнікаў (*Rituale*) – тры, рэлігійна-філасофскіх кніг – сем, рэлігійна-дапаможных – дзве, дакладна не вызначаны тып – тры.

1. Чатыры місалы*, або служэбнікі каталіцкай царквы, знаходзяцца ў калекцыі, тры з іх – *Missale Romanum* (Венецыя, 1740-я гг.), *Novum Missale Romanum* (Кемптан, Баварыя, 1751 г.), *Missale Romanum* (Полацк, 1826 г.) – захаваліся добра, чацвёрты значна горш, нават немагчыма

яго адназначна датаваць. Усе яны маюць вялікую антыкварную і гістарычную каштоўнасць, дазваляюць уявіць сабе сувязі паміж Рэччу Паспалітай і Заходняй Еўропай, развіццё кнігадрукавання на нашай тэрыторыі. Так, місал з Полацка “*MISSALE ROMANUM EX DECRETO SACROSANCTI CONCILII TRIDENTINI RESTITUTUM S. PII V. PONTIFICIS MAXIMI JUSSU EDITUM CLEMENTIS VIII. et URBANI VIII. AUCTORITATE RECOGNITUM. Editio novissima, ad normam editionis Venetianae impressae, anno 1821, in qua omnia accurate suis locis sunt disposita, & Missae novissimae Sanctorum adjectae*” – “Рымскі місал, у адпаведнасці з дэкрэтам Трыдэнцкага сабора адноўлены, загадам найсвяцейшага вялікага пантыфіка Пія Пятага выдадзены, уладай Клемен-та Восьмага і Урбана Восьмага зацверджаны. Самае новае выданне па ўзоры надрукаванага венецыянскага выдання 1821 г., у якім усё дакладна на сваіх месцах размешчана і дададзены самыя новыя імшы святых службаў” знаходзіцца ў добрым стане, прывезены з касцёла г. Глыбокага. Асаблівай увагі заслугоўвае месца выдання: Полацк, друкарня айцоў-піярыстаў (Набожных школ). Тэкст надрукаваны дазва-лам Станіслава Богуша-Сестранцэвіча (памёр 1 снежня 1826 г.), першага архіепіскапа магілёўскага.

2. Тры трэбнікі (“*Rituale sacramentorum ac aliarum ecclesie ceremoniarum*” – “Трэбнік сакрамантаў і іншых цырымоній царквы”) каталіцкай царквы: 1647 і 1725 гг. з Кракава, 1733 г. з Брунсберга, якія захаваліся ў розным стане. Трэба ўлічваць, што і місалы, і трэбнікі надрукаваны чорным і чырвоным атрамантам, добра ілюстраваныя і кожны мае больш за 500 старонак.

3. Да рэлігійна-філасофскай літаратуры можна аднесці такія кнігі з калекцыі, як “*R. P. OCTAVII MARIAE A S. JOSEPH OPERA MORALIA...*” (лацінская назва тут і далей ска-рочана) – “Высокашаноўнага айца Актавія

* Падрабязней пра гэты і іншыя тыпы рэлігійных службовых кніг гл.: Католическая энциклопедия : у 5 т. / ред.-изд. совет: о. Г. Цёрох и др. – М. : Изд-во Францисканцев, 2002–2013. – Т. 5.

Марыі з манастыра Св. Іосіфа, тускуланца, тэолага-аўгусцініянца босага Поўны збор твораў, у якіх утрымлівалася 2310 складаных маральных пытанняў, разабраных спосабам пытання-адказу, у гэтым самым новым выданні, падзеленым на два тамы, багата ілюстраваным шматлікімі вучэннямі, з прадстаўленымі ў алфавітным парадку рознымі назвамі. З даданай сотняй іншых пытанняў таго ж аўтара, яшчэ не выдадзенай, з тэмамі, якія асуджаны вялікімі пантыфікамі, з настаўленнямі адносна выпадкаў, для рашэння якіх патрабуецца дазвол або пастанаўленне Свяшчэннага Апостальскага Трыбунала”. Том першы, Венецыя, 1736. Тэалагічныя творы, у якіх разглядаліся цяжкія або спрэчныя рэлігійныя і маральныя пытанні, мелі пэўную папулярнасць і прадстаўлены ў калекцыі ў чатырох экзэмплярах.

Таксама да рэлігійна-філасофскіх выданняў можна аднесці старадрук “THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA, COMPLECTENS OMNIA MORUM PRAECEPTA, ET PRINCIPIA DECISIONIS OMNIUM CONSCIENTIAE CASUUM...” – “Усеагульная маральная тэалогія, якая ахоплівае ўсе прадпісанні па нормах, і прынцыпы вырашэння ўсіх выпадкаў, якія адносяцца да сумлення і якія пацверджаны ў сваіх абставінах. Для ўжытку парафіяльных святароў і спаведнікаў. Аўтар – высокашапоўны айцец Поль Габрыэль Антуан, прэсвітар Таварыства Ісуса, доктар і экс-прафесар тэалогіі. Другая частка пра Сакраманты і пакаранні. Дадаюцца ў гэтай частцы Трактат аб свяшчэнных абрадах хрысціян, аб разнастайнасці іх ва Усходняй царкве і аб вучэнні Усходняй царквы адносна Сакрамантаў. І яшчэ дадатак аб дактрыне, асуджанай Апостальскім Прастолам, і заўвагі, інакш дапаўненні шматлікія, якія дадаў айцец брат Філіп дэ Карбаньяна ордэна мінарытаў”, што ўбачыў свет у 1760 г. у Аўгсбургу і Кракаве, а менавіта ў Кракаўскім універсітэце, выдавец Хрыстафор Бартл. Можна ўявіць сабе неабходнасць у другой палове XVIII ст. у кнізе, якая тлумачыць каталіцкім святарам асаблівасці Усходняй царквы на тэрыторыі, якую займае сучасная Беларусь. У калекцыі Музея прадстаўлены “Катэхізіс” – “Catecheses...” 1745 года выдання, надрукаваны ў манастыры Св. Гала (Швейцарыя), таксама “DISCURSUS PRAEDICABILES...” – “Разважанні да казанняў, або Сад свяшчэнных казанняў для нядзель і святаў, якія ідуць ад нядзелі Адвенту да нядзелі Пяцідзясятніцы, што засеяны з Святога Письма святых айцоў і дактароў як старажытных, так і новых, і з самымі вытанчанымі раслі-

намі абазначаных аўтараў, найбольш прыдатнымі для ўкаранення нормаў дабрачыннасцяў. Працай і дбаннем высокашапоўнага айца Аўгусціна Паалеты, выключнага доктара тэалогіі ордэна эрэмітаў св. Аўгусціна, правінцыйнага прыёра Сіенскай правінцыі, чалавека самага дбайнага ў пашырэнні ўсеагульнага добра. З пяццю індэксамі: 1. Аўтараў, 2. Маральных доказаў, 3. Казанняў на ўвесь год, 4. Месцаў са Святога Письма, 5. Спраў і слоў у вялікай колькасці. Праца для ўсіх пастыраў душ, вестуноў Бога Слова, карысная для стараных у духоўным жыцці і аскезе, і вельмі неабходная”, выдадзеныя ў 1700 г. у Кельне, аб’ёмам амаль 1400 старонак.

4. Рэлігійна-дапаможная літаратура прадстаўлена каталіцкім календаром на 1910 год, выдадзеным у 1909 г. у Вільні друкарняй Іосіфа Завадскага, і вельмі сапсаваным выданнем казанняў 1760 г. (Кельн і Франкфурт).

Некаторыя кнігі знаходзяцца ў вельмі кепскім стане: не хапае блізу 20% старонак, адсутнічаюць тытульны ліст і вокладка і г. д., – яны патрабуюць ідэнтыфікацыі з дапамогай аналізу зместу.

Асаблівую ўвагу для гісторыкаў можа мець хрысціянская кніга жырмунскага парафіяльнага касцёла – манускрыпт з натаваннем хрышчэнняў немаўлят, якія нарадзіліся ў перыяд з 18.03.1664 да 27.12.1667 г. Гэты дакумент – унікальная крыніца гісторыі Жырмун (Воранаўскі раён), а таксама гісторыі касцельнага справаводства і мовы другой паловы XVII ст.

Іншы прыклад выключна цікавай кнігі – выдадзены ў 1757 г. у Вільні Акадэмічнай друкарняй езуітаў лацінска-польскі слоўнік “Supellex LATINITATIS Ex Phraseologia P. Francisci Wagner Societatis JESU, Ad Usus Scholarum Ejusdem Societatis COLLECTA Permissu Superiorum” – “Слоўнік-дапаможнік ЛАЦІНЫ з фразеалогіі айца Францыска Вагнера Таварыства Ісуса, сабранай для ўжытку вучняў гэтага Таварыства дазвалам Старэйшых”. Гэта кішэннае выданне памерам 8 × 13,4 × 3,5 см з 646 старонкамі, з якіх каля 200 апошніх займае індэкс.

Лацінамоўныя старадрукі, прадстаўленыя ў калекцыі Музея старажытнабеларускай культуры, уяўляюць сабой каштоўную скарбонку для даследавання беларускай гісторыі, гісторыі каталіцкай царквы ў Беларусі, адукацыі, а таксама ўзаемадзеяння паміж людзьмі, што жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, з культурнымі цэнтрамі Заходняй Еўропы.